

УДК 355.40(497.1)"1946/1957" ; 355.424.3(497.1)"1946/1957"

Мр Дмитар Тасић, истраживач – сарадник
ИНСТИТУТ ЗА СТРАТЕГИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА, БЕОГРАД
E-mail: mitat@eunet.rs

ОСНИВАЊЕ ЈЕДИНИЦА ЗА РАДИО-ИЗВИЋАЊЕ У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ НАРОДНОЈ АРМИЈИ 1946–1957¹

АПСТРАКТ: У овом раду покушано је да се поближе опишу околности под којима су формиране и у којима су функционисале јединице за радио-извићање у југословенским оружаним снагама после Другог светског рата. Постојећа истраживања допуњена су наводима архивских докумената, успомена учесника и новије литературе.

Кључне речи: Југословенска армија, радио-извићање, радио-саобраћај, обавештајни рад, безбедност, Информбиро.

Откриће радија имало је кључну важност за брзо преношење информација на велику даљину и самим тим и огроман утицај на војску и ратоводство. Као и хиљадама година раније информација је представљала веома важан сегмент ефикасног ратоводства. Њено преношење или откривање одлучивало је исходе битака, али и читавих ратних конфликата. Брзина ратовања захтевала је и брзи пренос информација. Род везе открићем радија и увођењем телефона и бежичне телеграфије напредовао је и видно добио на значају. Ова открића допринела су да курири, хелиографи и голубија пошта полако али сигурно напусте историјску сцену.

---

¹ Основу рада представља истраживање обављено за израду и објављивање рада за међународни зборник радова SIGINT in Early Cold War.

Појава радија довела је до новина у обавештајној делатности. Потреба да се сопствена информација заштити и пренесе, а противничка открије и дешифрује увела је у обавештајну делатност, готово преко ноћи, читав низ нових профила и занимања попут радиотелеграфист, математичар, криптограф, лингвист, разних врста техничара и других.

У теорији обавештајног рада постоје два начина прикупљања података:

1. **HUMINT** настао од енглеског израза **Human Intelligence** – прикупљање обавештајних сазнања и података путем деловања људи.
2. **SIGINT** од енглеског израза **Signal Intelligence** – прикупљање обавештајних сазнања и података прислушкивањем радио и телефонског саобраћаја, као и надзором над системима веза.

SIGINT, односно радио-извићање² не представља искључиво прикупљање конкретних обавештајних података прислушкивањем отвореног или шифрованог радио-саобраћаја. Оно је важно за утврђивање распореда јединица противничке стране које се врши применом радио-гониметра.³ Уз то, много драгоцених података може да се добије, на пример, из простог праћења интензитета радио-саобраћаја где интензиван шифровани саобраћај или чак и радио-тишина могу да буду индикатори припрема за оружану дејство.

Радио извићање у војскама Краљевине Србије и Краљевине Југославије

Већ током руско – јапанског рата 1904–1905, уочено је да се противников радио-саобраћај може прислушкивати. Поучени овим, у Врховној команди српске војске уочи Балканских ратова (1912–1913) била су предвиђена радио-средства намењена искључиво за радио-саобраћај у дубљој позадини, тачније између Врховне команде и команди

---

² Према дефиницији радио – извићање представља „vid borbenog izviđanja radio – električnim sredstvima (običnim i specijalnim radio – prijemnicima i radio – goniometrima). Obuhvata prikupljanje podataka o protivniku prislušivanjem radio – emisija i lokaciju njegovih radio – elektronskih sredstava radio-goniometrisanjem“, Radio – izviđanje, *Vojna enciklopedija, tom 7*, Beograd, 1974, str. 623.

³ Radio - goniometar, *Vojna enciklopedija, tom 7*, Beograd, 1974, str. 621. „Radio-goniometar je radio-prijemni uređaj s antenskim sistemom usmerenog dejstva, namenjen za određivanje smera objekta koji zrači radio-talase.... Primenjuje se... u sklopu radio-izviđanja za utvrđivanje rasporeda komandnih mesta, pozicije (kursa) protivničkih borbenih dejstava i dr“.

армија. Међутим, ова средства су, током ратних дејстава, првенствено коришћена за прислушкивање противничког радио-саобраћаја. Када су током Првог светског рата у употребу уведена нова средства, попут радио-гониометра, прислушкивање је добило нову димензију. Сада су обавештајне службе зараћених страна могле да лоцирају противничке радио-уређаје, а самим тим открију дислокацију штабова јединица и да утврде њихов распоред и формацију. Технолошки развој у међуратном периоду довео је до развоја радио-средстава и појачао је важност мера заштите – пре свега криптозаштите.⁴

Војни врх Краљевине Југославији схватио је значај радио-технике тако да је у предвечерје Другог светског рата од Британаца набављен један број радио-гониометара типа *Маркони*. Формиране су специјализоване јединице које су опремљене овим новим средствима и оне су деловале у оквиру рода инжињерије.

Међутим, југословенска војска доживела је пораз у краткотрајном рату против Сила осовине у априлу 1941. године. Краљевина Југославија је окупирана и распарчана, али то није спречило појаву организованог покрета отпора. У Југославији су, током Другог светског рата, деловала два међусобно супротстављена покрета отпора – Југословенска војска у Отаџбини (ЈВуО) и Народноослободилачка војска Југославије (НОВЈ) предвођена комунистима. Будући да се наметнула као кључни војни фактор на том делу Балканског полуострва, НОВЈ је добила подршку Западних савезника. То јој је помогло да из герилског покрета прерасте у конвенционалну армију и на крају однесе победу у сукобу са ЈВуО.

Од самог почетка ратних дејстава НОВЈ је интензивно користила савремене системе веза. Током рата од непријатеља је заплењена велика количина средстава везе тако да је 1945. године у употреби било: 30 радио – предајника, 911 радио – уређаја, 657 радио – пријемника, 165 телепринтера, 20 телефонских централа, 201 уређај носећих једноканалних фреквенција (УНФ), три једноканална телеграфска уређаја, 1199 пољских телефонских централа и 13 777 пољских телефона. То је представљало 85% расположиве технике. Други део је добијен од савезника. Конкретно, од Западних савезника добијено је: 3433 радио уређаја, 329 радио – пријемника, 318 пољских телефонских централа и 298 пољских телефона. Од СССР је у периоду од марта до новембра 1945. године добијено: 2488 радио уређаја, 152 радио-пријемника, 30 телепринтера, 4 Бодо апарата, 190 Морзе апарата, 169 комутатора, 806 пољских телефонских централа и 7654 пољских телефона.⁵

---

⁴ Radio – izviđanje, *Vojna enciklopedija, tom 7*, Beograd, 1974, str. 623.

⁵ *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985, Knj. 3, Kopnena vojska JNA III*, VINC, Beograd 1988, str. 268, (У даљем тексту: *Kopnena vojska JNA III*)

Било да су добијене као помоћ од савезника или заплењене од снага Осовине оне су коришћене за одржавање веза између јединица и Врховног штаба али и за прислушкивање непријатељских радио-веза. Иако у партизанској војсци није било специјализованих јединица за прислушкивање непријатељског радио-саобраћаја, тиме су се бавили талентованији и вештији радио-телеграфисти када нису обављали свој уобичајени посао. Њихов рад је био изузетно користан пре свега због чињеница да већи део непријатељског радио-саобраћаја није био шифрован.⁶

Управо ова искуства утицала су да се после рата, сада већ у саставу Југословенске армије (ЈА), формирају посебне јединице за, како се тада називало, радио-извиђање.

Иначе, истраживање везано за службу радио-извиђања у социјалистичкој Југославији није било једноставно. Очигледан недостатак извора, то јест њихова привремена недоступност и ретка литература о тој теми морали су да се допуне личним сећањима појединаца који су били сведоци оснивања ове службе. У савременим истраживањима која се односе на оружане снаге социјалистичке Југославије, пре свега Бојана Димитријевића, није посвећена посебна пажња јединицама за радио-извиђање.⁷ У ширем смислу, обавештајна делатност југословенских оружаних снага описана је у његовој књизи *Od Staljina do Atlantskog pakta; Armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije 1945–1958* у поглављу које се односи на период кризе у односима са земљама ИБ са претежним освртом на бројне граничне инциденте који су се тада догодили.⁸ Исти случај је и са књигом Ивана Лаковића о западној војној помоћи Југославији у којој такође нема посебног помена о овим јединицама.⁹ Најбољи путоказ за даља истраживања историје јединица за радио – извиђање представља едиција *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985* у оквиру које су објављена 24 тома – при чему је том 13 од посебне важности јер је посвећен историјату Војнообавештајне службе.¹⁰ Због чињенице да

⁶ *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985, Knj. 13, Vojnoobaveštajna služba*, VINC, Beograd 1990, str. 147, (У даљем тексту: *Vojnoobaveštajna služba*).

⁷ Bojan Dimitrijević, *Jugoslavija i NATO (1951–1957)*, NIC „Vojska”, Beograd 2003; *Od Staljina do Atlantskog pakta; Armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije 1945–1958*, Službeni list SCG, Beograd 2005; *Jugoslovenka armija 1945–1954. Nova ideologija, vojnik i oružje*, ISI, Beograd 2006; *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo 1942–1992*, Beograd 2006; *Modernizacija i intervencija: Jugoslovenske oklopne jedinice 1945–2006*, ISI, Beograd 2010.

⁸ *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985, Knj. 3, Kopnena vojska JNA III*, VINC, Beograd 1988, str. 268, (У даљем тексту: *Kopnena vojska JNA III*).

⁹ Ivan Laković, *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951–1958*, IICG, Podgorica 2006.

¹⁰ Едиција представља резултат пројекта започетог половином 80-тих година XX – у поводу 40 година постојања оружаних снага социјалистичке Југославије (Прим. Д. Тасић).

је целокупна едиција имала степен тајности Интерно, она је остала непозната изван ЈНА. Упркос јаком упливу владајуће идеологије, информације презентоване у овој едицији пружају добру основу за даља истраживања јер су претежно засноване на деловима, тада недоступне, архивске грађе Војног архива.

Развој јединица за радио-извиђање ЈА у периоду 1945–1948

Прва јединица за радио-извиђање у ЈА формирана је 1946. године под називом **Радио прислушна чета Југословенске армије**. Било је предвиђено да ова јединица делује у оквиру Друге (Обавештајне) управе Генералштаба (ГШ) Југословенске армије. При Школи везе ЈА од 1. августа до 30. новембра 1946. године одржан је посебан радио-телеграфски курс за попуну ове јединице. Људство је одабрано међу способнијим радио-телеграфистима оперативних јединица ЈА и питању су били искључиво официри и подофицири.

Почетком 1947. године у оквиру Друге управе ГШ ЈА формиран је Радио-извиђачки одсек (РИ одсек). Овај одсек био је задужен за:

- развој радио-извиђања,
- руковођење јединицама за радио-извиђање,
- израду упутстава,
- набавку потребних средстава,
- организацију обуке.¹¹

Током 1947. године по истим критеријумима одржан је курс за још једну такву јединицу. Ова јединица је, из конспиративних разлога добила назив **82. чета за везу ЈА** (у ствари то је била 82. чета за радио-извиђање), док је Радио прислушна чета ЈА преименована у 84. чету за везу ЈА. Обе чете су се састојале из команде, пет водова, прве секције и неколико помоћних јединица. У свакој чети на пословима радио-извиђања било је ангажовано по 100 људи (официра и подофицира).¹²

Од самог почетка, ове јединице су се суочиле са великим бројем тешкоћа у функционисању. Једна од примарних био је недостатак писаних правила и инструкција за службу радио-извиђања. Прво правило за рад јединица за радио-извиђање 1947. године написао је неименовани мајор совјетске армије који је у својству војног саветника боравио у јединицама везе ЈА. Његов текст превео је, та-

---

¹¹ *Vojnoobaveštajna služba*, str. 148.

¹² *Vojnoobaveštajna služba*, str. 148.

кође неименовани капетан ЈА који је завршио школу везе у СССР.¹³ Иначе, у периоду од 1945. до 1948. године на школовању у СССР боравило је око 70 официра и питомаца ЈА који су похађали школе везе у Кијеву, Саратову, Ваздухопловном училишту везе у Харкову, Војној академији у Лењинграду и Московском училишту за везу.¹⁴

Попут других родова југословенских оружаних снага и у роду везе у погледу набавке технике преовладао је курс ослонца на СССР. Тако је за јединице везе током 1946. и 1947. године у СССР, од фирме *Техноекспорт*, купљена већа количина радио-опреме.¹⁵

За функционисање јединица за радио-извиђање у СССР су набављени краткоталасни радио-гониометри (КТ) и они су требало да буду испоручени током 1948. године. Међутим, криза која је наступила у односима са СССР одразила се и на испоруку ове технике. У тренутку када је у фебруару 1948. године, из СССР стигло наређење за повлачење свих совјетских војних саветника из ЈА опрема је била на путу за Југославију. После дужег задржавања на граничном прелазу Чоп на совјетско-мађарској граници опрема је ипак стигла у Југославију. Међутим, поменути радио-гониометрима у ЈА нису знали да рукују. Тада се догодио догађај који је јасно илустровао будуће односе СССР и ФНРЈ. Совјетски војни саветник (исти који је написао упутства за рад јединица за радио-извиђање) одбио је да припадницима чете за радио-извиђање одржи брзи курс у руковању радио-гониометара и након што је узео сандуке од тек пристигле распаковане опреме спаковао се и отпутовао у СССР без поздрава.¹⁶

Развој јединица за радио-извиђање ЈА у периоду 1948–1955

После размене неколико писама партијских руководства КПЈ и СКП(б), на састанку Информбироа (ИБ) европских комунистичких партија у Букурешту 28. јуна 1948. године донесена је чувена Резолуција Информбироа у којој су критиковане појаве и пракса унутар КПЈ. Иако су у периоду пре Резолуције ИБ, на видело почеле да изла-

---

¹³ Успомене пуковника у пензији Мирка Божића, бившег припадника јединица за радио-извиђање ЈА.

¹⁴ *Корпена војска ЈНА III*, стр. 276.

¹⁵ *Корпена војска ЈНА III*, стр. 269. У питању је било 2200 радио уређаја (већи-на је била модела А7А), шест радио пријемника КТ опсега, шест радио-центара ПУК, 900 телефона, 20 телепринтера, две аутоматске телефонске централе и велика количина потрошног материјала.

¹⁶ Успомене пуковника у пензији Мирка Божића, бившег припадника јединица за радио-извиђање ЈА.

зе прве „пукотине“ у односима ФНРЈ и СССР, чињеница да је дојучерашњи узор, покровитељ и савезник изнео озбиљне оптужбе на рачун југословенског партијског и државног руководства и да је позвао здраве снаге унутар партије да преузму контролу деловао је шокантно, али не и паралишуће. До краја 1948. године сукоб се није тако јасно и отворено манифестовао као у следећој години и даље.

Међутим, већ током јула 1948. године констатовано је да је обезбеђење граница према суседним социјалистичким земљама било на нижем организационом и оперативном нивоу од обезбеђења према западним земљама. На појединим секторима је наведено да влада распојасано стање. То се односило и на бројно стање граничних јединица. На један суптилан начина наређено је да се постојећи недостаци отклоне, да се граничне јединице адекватно попуне и да се више пажње и времена посвети граничним јединицама.¹⁷

Прва земља са којом су поштрени односи била је Албанија. Албанско руководство је нотом обавестило југословенску страну да се прекидају сви економски уговори и протоколи као и да се протерују сви југословенски војни стручњаци. Јосип Броз Тито је наложио да се сва војна лица одмах повуку „ма где се налазила у Албанији“. Наложено је да „у вези са прекршајем свих уговора престају важити сви споразуми и да због тога на граници предузме сходне мјере, као што је то учинио према Грчкој“.¹⁸ Због погоршања односа са Албанијом наређено је да се затворе сви гранични прелази који су постојали на основу тих споразума и враћање на стање пре њиховог потписивања.¹⁹

Према сећањима пуковника Божића, управо у том периоду, тачније 1. септембра 1948. године, 82. и 84. чета за радио – извиђање упућене су из Београда у нова места распореда – 82. чета у Ниш, а 84. у Загреб. Из Ниша, 82. чета је добила задатак да прислушкује радио саобраћај у Албанији и у Грчкој где је још увек трајао грађански рат у коме је Југославија помагала Демократску армију Грчке (ДАГ) коју су предводили грчки комунисти. Из Загреба, 84. чета је требало да прислушкује радио саобраћа у Италији са којом се Југославија у том тренутку налазила у озбиљном сукобу око града Тр-

---

¹⁷ Војни архив (ВА), Југословенска народна армија (ЈНА), Команда КНОЈ и ГЈЈ, Инв. бр. 3725-209, Наређење команде КНОЈ (Штаб – 1. одељење) штабовима дивизија КНОЈ, Стр. пов. бр 906 од 3. 7. 1948. године.

¹⁸ Архив Југославије, 836 Канцеларија Маршала Југославије, И – 3 – 6/44. У Грчкој се у том тренутку водио грађански рат због чега је режим на граници био изузетно оштар. Југославија је активно помагала Демократску армију Грчке коју су предводили комунисти. (прим. Д. Тасић)

¹⁹ ВА, ЈНА, Команда КНОЈ и ГЈЈ, Инв. бр. 3725-210, Наређење команде КНОЈ (Штаб – 1. одељење) Команди 11. дивизије КНОЈ, Стр. пов. бр 945 од 9. 7. 1948. године.

ста. Три радио – гониометра 82. чете била су распоређена у Валандову и Битољу (у данашњој Бившој југословенској Републици Македонији) и у главном граду Црне Горе – Титограду (данас Подгорици), док су три таква уређаја из састава 84. чете била постављена у Загребу, Сплиту и Пули.

Међутим, у 82. чети нису били задовољни постигнутим резултатима тако да је 1. септембра, наредне, 1949. године, команда чете премештена у Битољ. Уз почетне тешкоће у раду чета је ипак успела да установи шему радио–мреже грчке регуларне војске и грчких снага безбедности, али је у прислушкивању радио саобраћаја, иако он није био шифрован, постигнут скроман успех, претежно због тога што у 82. чети није било људи које су знали енглески и грчки језик. Решење је делимично пронађено када је из друге јединице везе која се налазила у Битољу повремено преузиман капетан радио–телеграфиста који је знао енглески језик.²⁰

Иначе је познавање језика било слаба тачка у ЈА, што се нарочито одразило на ефикасност рада чета за радио–извиђање. У ЈА је постојала једна школа за учење страних језика која се налазила у Загребу, али је управо у то време затворена зато што се један број полазника изјаснио у прилог Резолуције ИБ – међу њима се налазио и поменути капетан који је са руског превео прва упутства за рад службе за радио–извиђање.²¹

Поред прислушкивања радио–саобраћаја страних оружаних снага, јединице за радио – извиђање су од свог оснивања вршиле прислушкивање радио–саобраћаја других јединица ЈА што је представљао својеврсни вид контроле, највише да би се открило да ли се јединице придржавају постојећих правила. Током педесетих година забележен је велики број случајева недисциплине и непридржавања важећих правила.²²

Иначе, јединице за радио–извиђање ЈА имале су строго ограничен задатак везан за надзор радио–саобраћаја. Остали радио–саобраћај налазио се под контролом Управе Државне Безбедности (УДБ). Под осталим саобраћајем према коме су предузимане безбедносне мере сматрао се радио–саобраћај одметничких група (четника, усташа и словеначких домобрана) са обавештајним центрима на Западу као и саобраћај убачених диверзантских и шпијунских група из земаља ИБ са њиховим обавештајним центрима.

---

²⁰ Успомене пуковника у пензији Мирка Божића, бившег припадника јединица за радио–извиђање ЈА.

²¹ Успомене пуковника у пензији Мирка Божића, бившег припадника јединица за радио–извиђање ЈА.

²² *Vojnoobaveštajna služba*, str. 151.

Како је сукоб ФНРЈ са ИБ бивао све интензивнији, у организацији Друге (обавештајне) управе дошло је до промена везаних за рад РИ одсека. Наиме, овај одсек је у 1950. години непосредно потчињен начелнику управе.²³ Такође, да би се ефикасно парирало притисцима који су долазили из земаља ИБ донесена је одлука да се обједини и координише рад свих расположивих безбедносних структура (цивилних и војних). Њихов рад је обједињен у већ постојећим Обавештајним центрима Друге управе ГШ ЈА који су пратили и изучавали одређене оперативне правце и зоне у суседним земљама, њихове оружане снаге, њихову јачину, кретање и остало.²⁴

С обзиром на чињеницу да је током 1949. године, победом регуларних снага, грађански рат у Грчкој практично био окончан и да је дошло до смиривања ситуације на граници и постепене нормализације односа ФНРЈ и Грчке и да више није било потребе за присуством 82. чете за радио-извиђање на југу ФНРЈ она је 1951. године премештена у Петроварадин у близини Новог Сада.²⁵ Међутим, на дислокацију 82. чете много више су утицале немирне прилике на југословенским границама са државама чланицама ИБ – поготово према Мађарској где је у поређењу са другим границама забележено највише инцидентата. У том тренутку број граничних инцидентата на југословенско-мађарској граници растао је из године у годину. Тако је 1948. године било свега 11 граничних инцидентата, 1949. године број је порастао на 149, 1950. године већ је износио 342, 1951-793, а 1952. године чак 1.591.²⁶

У годинама после Резолуције ИБ југословенски државни и војни врх рачунао је на могућност совјетско-сателитске војне интервенције, при чему је правац напада из Мађарске био вероватан из више разлога.²⁷ Један од најважнијих био је повољан терен за поче-

---

²³ *Војнообавештајна служба*, стр. 148.

²⁴ *Војнообавештајна служба*, стр. 158.

²⁵ Успомене пуковника у пензији Мирка Божића, бившег припадника јединица за радио-извиђање ЈА.

²⁶ ВА, ЈНА, Команда КНОЈ и ГЈЈ, Инв. бр. 3714-4, Преглед граничних инцидентата, повреда територија и повреда ваздушног простора са земљама ИБ за 1948, 1949, 1950, 1951. и 1952. годину (по месецима); и Katarina Kovačević, „Incidenti na jugoslovensko-mađarskoj granici 1953-1956”, *Balkanski pakt 1953/54*, Zbornik radova, Institut za strategijska istraživanja, Beograd 2008, str. 282-294; и *Бела књига о агресивним поступцима влада СССР, Пољске, Чехословачке, Мађарске, Румуније, Бугарске и Албаније према Југославији*, МИП ФНРЈ, Београд 1951.

²⁷ Више о могућностима совјетско-сателитског напада на ФНРЈ у време сукоба са ИБ: *Balkanski pakt 1953/54*, Zbornik radova, Institut za strategijska istraživanja, Beograd 2008, радови: Jordan Baev, „Bulgaria and the Balkan Pact 1953-1954”, стр. 237-250, László Ritter, „War on Tito’s Yugoslavia? The Hungarian Army in Early Cold War Soviet Strategies”, стр. 251-281, Victor A. Gavrilo, „The Balkan in the Context of the Soviet-Yugoslav Relation

так напада и употребу јаких оклопно–механизованих снага као и чињеница да су Совјети у Мађарској – према одредбама мировног споразума могли да држе своје снаге. Колике су биле совјетске снаге, каквог су састава и наоружања и какав им је био размештај, представљало је велику непознаницу за југословенски војни врх.

По доласку у Петроварадин 82. чета почела је са деловањем и том приликом сусрела се са великим бројем тешкоћа. Током претходног периода боравка и рада на граници према Грчкој због разлика у начину рада и чињенице да је грчки радио-саобраћај био отворен, релативно лако је добијена шема радио-мреже грчких снага. Будући да су мађарске и совјетске снаге користиле шифре и уопште придржавале су се радиосаобраћајних правила, радио-мрежа њихових снага, самим тим и распоред њихових снага остали су непознаница. Рад југословенских радио–извиђача додатно је отежавало то што су они функционисали по истим правилима као и Совјети и Мађари тако да је југословенска шифрована порука звучала исто као и совјетска или мађарска. Сасвим случајно, припадници 82. чете пресрели су један нешифрован мађарски телеграм и на основу њега почели су постепено да добијају слику мађарске и совјетске шеме радио-мреже у Мађарској. У релативно кратком року добијене су шеме радио-мрежа генералштаба, корпуса, дивизија и даље све до нивоа батаљона.²⁸

У јуну 1953. године чете за радио–извиђање преименоване су у **Радио–извиђачке групе**. Разлика је била у томе што су радио-групе добиле команду и уместо на секције биле су подељене на одељења. Један од првих задатака радио-група било је испитивање терена за утврђивање најбољих места за постављање истурених прислушних центара и радио-гониометријских станица. Међутим, у априлу наредне године, радио-групе су издвојене из надлежности Друге управе ГШ Југословенске народне армије (ЈНА)²⁹ и претпотчињене командама армијских области, Ратног ваздухопловства (РВ) и Југословенске ратне морнарице (ЈРМ). Овим решењем Друга управа ГШ руководила је јединицама за радио–извиђање посредно, преко поменутих команди.³⁰

---

in the late 1940s – early 1950s“, стр. 219–225; затим; Димитар Тасић, „Неостварена претња (Могућност совјетско-сателитске агресије на ФНРЈ 1948–1953)“, *Војноисторијски гласник* 1/2010. стр. 81–98; као и Guštin, D, Prebilič, V, "The Intervention that Never Happened: Yugoslavia Under the Threat of Soviet Intervention 1948–1953“, *Exiting War. Post Conflict Military Operations*, 6th International Conference Military History Working Group, Bratislava – Chateau de Vincennes 2007, pp. 290–305.

²⁸ Успомене пуковника у пензији Мирка Божића, бившег припадника јединица за радио–извиђање ЈА.

²⁹ Југословенска армија је 22. децембра 1951. променила име у Југословенска народна армија – ЈНА. (Прим. – Д. Тасић).

³⁰ *Vojnoobaveštajna služba*, стр. 149.

Исте, 1954. године, на нивоу Друге управе ГШ ЈНА одржано је саветовање на коме је између осталог истакнута потреба стручног усавршавања кадра ангажованог на пословима радио-извиђања. Наиме, до тада је ово усавршавање вршено у јединицама што се због развоја технике и све већих потреба за стручним знањима показало као недовољно.³¹ Зато је при Другој управи ГШ ЈНА установљен **Радио-извиђачки курс** који је почео са радом у мају 1955. године. Курс је трајао до новембра исте године и полазници су стицали додатна знања из радио-прислушкивања, радио-гониометрије, обраде прикупљених података, организацијско-формациске структуре страних оружаних снага и њихових радио-веза и радио-саобраћаја.³²

Развој јединица за радио-извиђање ЈНА у периоду после 1955

Када је 1955. године, за време посете Никите Хрушчова и високе совјетске делегације Југославији, потписивањем Београдске декларације и измирењем Југославије и СССР, дошло до смиривања прилика и делимичног престанка интензивног ангажовања обавештајних-безбедносних структура, Обавештајни центри који су обједињавали рад цивилног и војног безбедносно-обавештајног сектора престали су да функционишу обједињено. Створен је нови концепт организације према коме се свака служба (војна контра-обавештајна, војна обавештајна и цивилна служба безбедности – УДБ) вратила својим основним задацима и функцијама.³³ Упркос томе, јединице за радио-извиђање наставиле су да се развијају и добијају на значају. Технолошки напредак и потреба за што већим бројем обавештајних података навели су југословенски војни врх да се постојеће радио-извиђачке групе реорганизују и од њих формирају **Радио-извиђачки батаљони (РИБ)**. И они су, попут радио-извиђачких група, деловали при командама армијских области, РВ и ЈРМ.

Међутим, убрзо се дошло до закључка да овакав начин рада и прикупљања обавештајних података радио-извиђањем није могао да гарантује нормално функционисање и ефикасни рад Врховне команде. Недостајао је стратегијски аспект радио-извиђања јер су ове јединице прикупљале обавештајне податке у зонама одговорности

---

³¹ Успомене пуковника у пензији Мирка Божића, бившег припадника јединица за радио-извиђање ЈА.

³² *Vojnoobaveštajna služba*, str. 153.

³³ *Vojnoobaveštajna služba*, str. 158.

армијских области којима су припадали, при чему је командни ланац и пут којим су информације стизале до војног врха био исувише дугачак. Зато је 1957. године формирана нова јединица под називом **Радио-извиђачки центар (РИЦ)** Државног секретаријата за народну одбрану (ДСНО). Јединица се била непосредно потчињена Другој управи ГШ ЈНА и њен основни задатак било је радио-извиђање стратегијског значаја за потребе Врховне команде, то јест, радио-извиђање радио-саобраћаја и веза Команди НАТО и Варшавског пакта, затим међусобних веза тих команди са командама оружаних снага земаља чланица. Такође, праћени су и сви већи војни маневри два савеза.³⁴

На извештан начин, формирањем ове јединице завршен је први период развоја јединица за радио-извиђање у оружаним снагама социјалистичке Југославије. У развоју јединица за радио-извиђање осећала се специфична подвојеност између припадности основном роду из кога су потекле – роду везе и обавештајне функције које су обављале. Та подвојеност је, између осталог, довела до честих промена у организацији и формацији ових јединица и различитог тумачења њиховог места и улоге у обавештајно-безбедносном сектору али и тадашњем систему одбране.

Време од 1946. до 1957. године, на специфичан начин, подударило се са првим периодом развоја југословенске државе и променама у њеној унутрашњој и спољној политици. Током овог периода међународни статус Југославије се мењао. Период од 1945. до 1948. године протекао је у потпуном ослонцу на СССР у свим сферама због чега је ФНРЈ окарактерисана као највернији сателит прве земље социјализма. После сукоба са Информбиром у лето 1948. године, ФНРЈ је нашла новог партнера који је економском и војном помоћи помагао бунт југословенских комунистичких протестаната. У периоду од 1949. до 1955. југословенску спољну политику карактерисао је лојалан и кооперативан приступ Западу. Западно, то јест америчко, помагање Југославије замишљено је као давање примера осталим земљама под совјетском доминацијом да је могуће остварити задовољавајући ниво независности од Москве. Истовремено, Југославија је остварила блиске војно-политичке односе са две балканске чланице НАТО – Грчком и Турском, са којима је 1954. године склопљен војни савез – Балкански пакт. Помирење Југославије са СССР до кога је дошло 1955. није аутоматски подразумевало њен повратак у социјалистички лагер или њено приступање тек основном Варшавском пакту. Напротив, оно је најавило изградњу ван-

---

³⁴ *Vojnoobaveštajna služba*, str. 149.

блоковске политике несврставања. Одржање таквог међународног статуса југословенске државе постало је главни циљ југословенске спољне политике који се у наредном периоду одразио и на развој њених оружаних снага као гаранта таквог спољно-политичког опредељења.

Mag. DMITAR TASIĆ, Research Assistant
INSTITUTE FOR STRATEGIC RESEARCH, BELGRADE

ESTABLISHMENT OF RADIO-RECONNAISSANCE UNITS IN THE YUGOSLAV PEOPLE'S ARMY

(Summary)

The appearance of radio and its expanding use after the World War I caused the emergence of a special branch in the intelligence activities - radio reconnaissance. The Serbian and Yugoslav armed forces from the beginning understood the importance of this type of intelligence work. The first radio reconnaissance units in the armed forces of Socialist Yugoslavia were established with the Soviet expert and technical assistance. Although they were designed for wiretapping and monitoring radio traffic of the armed forces of Western countries, political and ideological conflict between the USSR with the SFRY and the Cominform directed them to the countries of „people's democracy“, from where military intervention against the SFRY was expected.

The units for radio reconnaissance were split between their intelligence-security purpose and affiliation to the basic branch – signal branch. That is why some major changes occurred in the formation of these units in the above mentioned period.